

دادرسی اطفال و نوجوانان در مرحله مقدماتی در ایران با نگاهی به قانون فرانسه

نرگس محمدیان^۱

مهدی شعبانزاده^۲

چکیده

قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی، در غیر از جرایمی که در صلاحیت سازمان قضایی نیروهای مسلح است، تحقیقات مقدماتی جرایم افراد کمتر از ۱۵ سال را در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان و تحقیقات مقدماتی جرایم افراد ۱۵ تا ۱۸ سال تمام شمسی، به جز جرایم منافی عفت و جرایم تعزیری درجه ۷ و ۸ ایشان را در صلاحیت شعبه‌ای از دادرسی عمومی و انقلاب شهرستان با عنوان دادرسی ویژه نوجوانان دانسته است. لیکن، به دلالت ماده ۳۱۵ این قانون جرایم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک و هم‌چنین انقلاب در مواردی که با تعدد قاضی رسیدگی می‌شود، اگر توسط افراد بالغ زیر ۱۸ سال تمام شمسی ارتکاب یابد، در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان رسیدگی می‌شود. اما این قانون از حیث مراجع صالح انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه راجع به جرایم موضوع ماده ۳۰۲ ارتكابی توسط افراد نابالغ و بالغ کمتر از ۱۵ سال دارای ابهام است که در این نوشتار با تکیه بر موازین قانونی و اصول کلی حقوق جزا به این نتیجه رسیدند که در مورد افراد زیر پانزده سال چنانچه فرد نابالغ باشد، انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه نسبت به جرایم عمومی یا انقلاب مشمول ماده ۳۰۲ این قانون توسط دادگاه اطفال و نوجوانان انجام می‌گیرد، ولی اگر فرد مرتکب طفل زیر پانزده سال باشد، انجام تحقیقات مقدماتی مستقیم در دادگاه اطفال بررسی می‌گردد.

واژگان کلیدی: طفل، نوجوان، جرایم، تحقیقات مقدماتی، دادرسی، دادگاه

۱ - دانشجوی دکتری گروه جزا و جرم شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران arezoumazarei910@gmail.com

۲ - استادیار گروه جزا و جرم شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد بوشهر، ایران. (نویسنده مسئول)

مقدمه:

به موجب مطالعات جرم شناختی و حقوق بشری، اطفال و نوجوانان دارای ویژگی‌های خاصی هستند که مستلزم اتخاذ رویکرد افتراقی در سیاست جنایی قانون‌گذار نسبت به بزهکاری آنان می‌باشد. (لازرژ، کریستین، ۱۳۸۲، ص ۱۱۰) این ویژگی‌ها به جنبه‌های جامعه شناختی، زیست شناختی و روان‌شناختی آنان از جمله تغییرات فیزیولوژیکی و تحولات روان‌شناختی دوران بلوغ و تکامل شخصیت فردی و اجتماعی معطوف است. نظام حقوقی ایران سیاست منطقی و یکنواختی را در این زمینه در پیش نگرفته و در هر برهه زمانی بدون توجه به نیازهای اجتماعی، زیست شناختی و روان‌شناختی اطفال و نوجوانان، مقرراتی در زمینه حقوق کیفری ماهوی این افراد وضع نموده است. این مقررات یا همانند قانون تشکیل دادگاه اطفال بزهکار ۱۳۳۸ علی‌رغم وجود جلوه‌هایی از دستاوردهای علمی، بدون توجه به امکانات عملی و ظرفیت‌های اجرائی مقرراتی را پیش‌بینی نموده که در عمل اجرای آنها امکان‌پذیر نبوده، و یا مثل قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰ با رویگردانی از دستاوردهای علمی، واقعیت‌های اجتماعی و عدم توجه به اسناد بین‌المللی مسیری را در پیش گرفته که مؤلفه‌های رویکرد افتراقی را به فراموشی سپرده است.

در قانون مجازات ۱۳۷۰، یا وارد فضای مسئولیت کامل کیفری می‌شدند، از طرف دیگر با پیش‌بینی تدابیر تربیتی محض یعنی سپردن به سرپرست اطفال بدون متعهد ساختن سرپرست در تأدیب و تربیت و مواظبت در حسن اخلاق طفل و نگهداری در کانون اصلاح و تربیت بدون تعیین محدوده زمانی به استناد ماده ۴۹ قانون مذکور اتخاذ برخی تصمیمات قضائی از جمله واکنش‌های حمایتی، اجتماعی و اصلاحی و یا پاسخ‌های ترمیمی که رویکرد متفاوت با رویکرد سنتی در مبارزه با بزهکاری اطفال و نوجوانان را مورد توجه قرار می‌دهد، با مشکل قانونی مواجه بود. (شفیعی، ۱۳۹۷، شماره ۱، ص ۸)

تحقیقات مقدماتی که در آن با هدف آماده‌سازی پرونده برای صدور حکم به مجازات اقداماتی مثل جمع‌آوری و بررسی دلایل جرم و انتساب آن به مرتکب صورت می‌پذیرد، در مواردی مصداق می‌یابد که مرتکب جرم قابلیت پذیرش مسئولیت کیفری و به تبع آن مجازات را داشته باشد.

بنابراین با توجه به تعارض مبانی و شیوه انجام تحقیقات مقدماتی در جرایم بزرگسالان با اصل عدم مسئولیت کیفری اطفال باید اهداف و روش خاصی برای تحقیقات مقدماتی در جرایم اطفال و نوجوانان مد نظر باشد، مطابق ماده ۲۲۱ ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۷۸ در جرایم اطفال رسیدگی مقدماتی اعم از تعقیب و تحقیق توسط دادرس دادگاه اطفال به‌عمل می‌آید. با توجه به قانون اصلاح تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب در سال ۱۳۸۱ و احیای دادرس در نظام قضایی، انجام تحقیقات مجدداً به این نهاد واگذار گردید، اما مطابق تبصره ۳ این قانون، رسیدگی به پرونده جرایم اطفال هم‌چنان به‌صورت مستقیم و بدون

کیفرخواست در دادگاه اطفال صورت می‌گیرد. (پاک سرشت، ۱۳۹۹، ص ۲۳۶)

از نیمه دوم قرن بیستم میلادی به بعد یکی از دغدغه‌های جدی سیاست‌گذاران بین‌المللی و داخلی لزوم اختصاص و یا نقض کردن برخی از مراجع و تشکیلات قضایی و ترتیبات دادرسی حاکم بر آنها به جهت رعایت برخی مصالح و ضرورت‌های اجتماعی و فردی بوده است.

قانون‌گذار ایران نیز بر این موضوع در حدود نیم قرن اخیر بویژه در دهه اخیر مورد توجه قرار داده است. قانون‌گذار ایران با اتخاذ یک رویکرد افتراقی در قلمرو رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان بزهکار مبادرت به تصویب قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی نموده است که در این قانون شاهد تحولات و نوآوری زیادی از حیث پیش‌بینی مراجع اختصاصی یا تخصصی، مقامات دخیل در امر تحقیق و دادرسی و شرایط و ویژگی‌های آنان، نحوه و چگونگی و ترتیب انجام تحقیقات مقدماتی و دادرسی تثبیت دادرسی افتراقی اطفال و نوجوانان بزهکار هستیم. با این وجود برخی اجمال و سکوت قانونی در مورد تحقیقات مقدماتی و رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان به ویژه جرایم موضوع ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک و جرایم زیر ۱۵ سال و ... که باعث سردرگمی و اختلاف سلیقه در رویه قضایی شده است. (فلاح؛ حاجی‌تبار؛ جانی، ۱۴۰۰، ص ۱۴۲)

این مقاله ضمن بررسی دادرسی اطفال و نوجوانان در جرایم تعزیری در تحقیقات مقدماتی، مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان در جرائم تعزیری، تغییرات قانون مجازات اسلامی، ۱۳۹۲ در مقایسه با قوانین کیفری ماهوی سابق را مورد مطالعه قرار می‌دهد و با نگرشی تطبیقی به نظام حقوقی فرانسه، نارسائی‌های سیاست جنایی تقنینی ایران در زمینه مسئولیت کیفری و شیوه‌های پاسخ‌دهی به بزهکاری اطفال و نوجوانان را تبیین می‌نماید.

در ابتدا به سن مسئولیت کیفری در ایران و فرانسه پرداخته و تعریف طفل در لغت‌نامه و قانون بررسی می‌گردد و مراجع صلاحیت‌دار در جرایم تعزیری اطفال مخصوصاً در مرحله تحقیقات مقدماتی بیان می‌گردد.

سن مسئولیت کودک:

تعیین سن آغاز مسئولیت کیفری، یعنی حداقل سنی که اطفال بتوانند مورد محاکمه کیفری قرار گرفته و تابع حقوق کیفری ویژه اطفال گردند، از اهمیت فراوانی برخوردار است. ضرورت تعیین حداقل سن مسئولیت کیفری تا حدی است که در اسناد بین‌المللی خاص کودک نیز بدان اشاره شده است. کنوانسیون حقوق کودک به عنوان مهم‌ترین سند هنجارساز در زمینه حقوق کودکان که ایران نیز در سال ۱۳۷۲ به آن پیوست، در بند الف ۳ ماده ۴۰، دول عضو را تشویق به تعیین حداقل سنی می‌نماید که اطفال کمتر از آن سن را نمی‌توان دارای مسئولیت کیفری دانست. (نیاز پور، ۱۳۹۱، سال سوم، شماره دوم،

ص ۱۸۷)

قطع‌نامه نهایی انجمن بین‌المللی حقوق جزا در این زمینه مقرر کرده که قانون‌گذار باید حداقل سنی را تعیین کند که قبل از آن مرحله، امکان اعمال سیستم جزایی ویژه نسبت به اطفال وجود داشته باشد. در این قطع‌نامه براساس قانون مجازات اسلامی، ۱۳۹۲ در جرائم تعزیری اطفال و نوجوانان، معیار سنی ۹ سال تمام شمسی به عنوان سن شروع مسئولیت کیفری مورد پیش‌بینی قرار گرفته است که تا سن ۱۸ سال تمام شمسی بدون تبعیض جنسیتی و به صورت تدریجی تکمیل می‌گردد. (Cipriani, Don, ۲۰۰۹, ۲۰۰۹, p.۱۴)

حداقل سن مسئولیت کیفری یا سن مسئولیت کیفری نسبی، یعنی سنی که اطفال تا حدی از توانمندی ذهنی پذیرش مسئولیت کیفری برخوردار بوده و تابع حقوق کیفری ویژه اطفال قرار می‌گیرند. اما سن بلوغ کیفری یا سن مسئولیت کیفری مطلق (تام یعنی سنی که بزهکار در آن، بزرگسال تلقی شده و به طور تام مشمول حقوق جزا و مسئولیت کیفری کامل قرار می‌گیرد. (ر.ک: تدین، ۱۳۹۴، ۵۱)

تعریف طفل و نوجوان در قوانین جزایی ایران:

در خصوص کلمه طفل در لغت‌نامه‌های فارسی معانی متفاوت و مشابه بیان گردیده است. البته در زبان فارسی به جای این طفل، کلماتی مانند صغیر، کودک، خردسال، نابالغ و بچه نیز به کار می‌رود. لازم به ذکر است در فقه اسلامی و نظام حقوقی ایران، کلمه طفل با واژه‌هایی مثل نابالغ، صغیر و کودک بیان شده است و این واژه‌ها با کلمه طفل مشابه و دارای وجه اشتراک بوده و گاه در معنای طفل به کار برده شده است. طفل در لغت به معنای: بچه، کودک، نوزاد، پسر یا دختر خردسال، فرزندی که به حد بلوغ نرسیده بیان شده و جمع آن اطفال است (معین، ۱۳۸۶، ج ۳، ص ۲) و نیز بیان شده است که طفل اسم عربی، کوچک از هر چیز، کودک، بچه، نوزاد، بچه کوچک انسان و جمع آنها اطفال می‌باشد. (عمید، ۱۳۷۸، ج ۶، ص ۶۲۷) لذا با توجه به مراتب فوق‌الذکر می‌توان گفت که طفل از نظر لغوی به معنای عرفی آن یعنی صغیر، خردسال و کودک می‌باشد. (صفایی؛ قاسم زاده، ۱۳۸۱، ج ۷، ص ۲۰۴) اصطلاح حقوقی، «طفل» به کسی اطلاق می‌شود که به سن بلوغ نرسیده و کبیر نشده است. (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸، ج ۱۰، ص ۴۳۰ و ۴۰۶)

در اصطلاح فقهی نیز «طفل» کسی است که به حد بلوغ شرعی نرسیده است: الصغیر هو الذی لم یبلغ حد البلوغ محجور علیه شرعا لا تنفذ تصرفاته فی امواله محجور علیه شرعا. (موسوی خمینی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۲۰)

تبصره ۱ ماده ۳۰۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات بعدی، «طفل، کسی است که به حد بلوغ شرعی نرسیده است.» بنابراین افراد نابالغ، طفل محسوب و فاقد مسئولیت کیفری هستند. (خالقی، ۱۳۹۹، ج ۱۶، ص ۴۳۰)

سن بلوغ، به تفکیک جنس در دختران و پسران به ترتیب ۹ و پانزده سال قمری است: مواد ۱۴۶ و ۱۴۷ قانون مجازات

اسلامی مصوب ۱۳۹۲. لذا می‌توان گفت در این تعریف قانون‌گذار، به حد بلوغ شرعی اشاره نموده است، بدون این که مفهوم و معیار تشخیص آن را بیان نماید، که مستلزم شناخت مفهوم بلوغ است؛ که از موضوعات چالش برانگیز در دادرسی جرایم اطفال و نوجوانان بزهکار است. چراکه روشن شدن این مفاهیم، در نوع مرجع رسیدگی کننده، مؤثر خواهد بود. در منابع فقهی تعریف خاصی از بلوغ بیان نشده و فقط به بیان شرایط و نشانه‌هایی بیان شده که مطابق نظر مشهور فقهای امامیه عبارتند از: روییدن موی خشن روی چانه (چه در مرد و چه در زن و ...). (فلاح؛ حاجی تبار؛ جانی، ۱۴۰۰، ص ۱۳۳)

در قوانین و مقررات تصویب شده پیش از انقلاب به تبع اده ۱۲۱۰ قانون مدنی، رویکرد کلی آن بود که لفظ طفل در معنای فرد زیر ۱۸ سال به کار می‌رفت و شامل دوره نوجوانی نیز بود. به همین جهت این لفظ کمتر در قوانین و مقررات مشاهده می‌شد، به‌علاوه واژه کودک معنایی مضیق‌تر از طفل داشت. اما در قوانین و مقررات بعد از انقلاب، با اصلاحات قانون مدنی و به ویژه اصلاح ماده ۱۲۱۰، رویکرد کلی آن بود که لفظ طفل به معنای فرد زیر سن بلوغ شرعی (۹ و ۱۵ سال تمام قمری) استفاده شود و به تدریج لفظ نوجوان به معنای فرد بین سن بلوغ شرعی و زیر ۱۸ سال تمام شمسی، در قوانین و مقررات مشاهده می‌شود. پس از تصویب پیمان‌نامه حقوق کودک و به تبعیت از این پیمان‌نامه، واژه کودک نیز در قوانین و مقررات بیشتر به کار رفت. در مجموع به نظر می‌رسد، پس از انقلاب شکوهمند اسلامی، اولاً: قانون‌گذار در مورد کودکان معارض قانون با تأثیرپذیری از سن بلوغ فصلنامه فقه و حقوق نوین ۲۳۷ شرعی، بر روی لفظ حساسیت نشان داده و لفظ طفل را به معنای دختر تا ۹ سال تمام قمری (حدود ۸ سال و ۹ ماه شمسی) و پسر تا ۱۵ سال تمام قمری (حدود ۱۴ سال و ۷ ماه شمسی) در نظر گرفته است و لفظ نوجوان به صورت عرفی برای دختر بین ۹ سال تمام قمری و ۱۸ سال تمام شمسی و پسر بین ۱۵ سال تمام قمری و ۱۸ سال تمام شمسی مصطلح شده است. ثانیاً: در مورد کودکان نیازمند حمایت اعم از بی‌سرپرست، بزه‌دیده و در معرض خطر، قانون‌گذار در مورد لفظ و سن حساسیتی نشان نداده است. (پاک سیرت، ۱۳۹۹، ص ۲۳۷ و ۲۳۸)

هر چند «امر و نهی قانونگذار متوجه کسی می‌شود که هم قادر به فهم و درک تکلیف باشد و هم از قدرت ایفای تکلیف برخوردار باشد». اما این امر به طور مطلق مستلزم این نیست که اطفال زیر سن مسئولیت کیفری از شمول تکالیف جزائی خارج شده و رفتار آنان به هیچ عنوان ارزش جزائی نداشته باشد. اطفال موجوداتی قابل خطاب و امر و نهی تلقی می‌شوند و همین که از سوی سایر افراد قابل خطاب و امر و نهی هستند، این امکان را به مقنن می‌دهد تا بتواند آنها را در شمول تکالیف خود قرار دهد. بدین‌سان، توانایی کامل در فهم و ادای تکالیف، شرط شمول قوانین جزائی محسوب نمی‌شود و اصل وجود این توانایی و قدرت حداقلی لازم کفایت می‌نماید. (اردبیلی، ۱۳۹۳، ج ۲، چ ۳۲، ص ۱۴۷)

با تحقیق در برخی مواد قانونی نیز می‌توان دریافت که قانونگذار برای رفتار افراد نابالغ که در عناوین مجرمانه نمود عینی

می‌باید نیز ارزش جزایی قائل گردیده است.

مطابق ماده ۱۴۰ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ «مسئولیت کیفری در حدود، قصاص و تعزیرات تنها زمانی محقق است که فرد حین ارتکاب جرم عاقل، بالغ و مختار باشد ...» (میر سعیدی، ۱۳۸۶، ج ۱، چ ۲، ص ۵۳)

مفهوم این ماده این است که اگر فرد حین ارتکاب جرم عاقل، بالغ و مختار نباشد، مسولیت کیفری نخواهد داشت. پس به نوعی می‌توان دریافت که ارتکاب جرم توسط غیر بالغ (طفل) امکان دارد و زمانی که طفل به عنوان مرتکب جرم پذیرفته می‌شود، بدین مفهوم است که در قلمرو امر و نهی جزائی قرار گرفته و با معافیت از مسئولیت کیفری، امکان اعمال تدابیر غیر کیفری برای این افراد وجود دارد.

این مسئله را می‌توان از دیدگاه اهلیت جنایی یا اهلیت ارتکاب جرم مورد بررسی قرار داد. تحقق شرایطی (درک و اراده) در یک انسان است تا از نظر قانونی بتوان وی را مرتکب جرم نامید. (جهانگیر منصور، ۱۴۰۰، قانون مجازات اسلامی، به روز رسانی: حسین زارعی)

امکان تسری تدابیر غیر کیفری به افراد کمتر از ۱۳ سال در قوانین فرانسه:

در نظام حقوقی فرانسه، رهایی طفل از محکومیت جزائی، ناشی از این است که از نظر جزائی مسئول شناخته نمی‌شود. با وجود این، عدم مسئولیت کیفری اطفال مانع اجرای تدابیر تربیتی نیست. بر اساس ماده ۸-۱۲۲ قانون جزایی فرانسه مصوب ۱۹۹۲ لازم الاجرا در سال ۱۹۹۴، فرض عدم مسئولیت کیفری اطفال زیر ۱۳ سال به عنوان اصل غیر قابل نقض و مطلق به رسمیت شناخته شده است.

بدین سان، صدور ضمانت اجرای کیفری به استناد ماده مذکور، فقط در مورد اطفال بیش از ۱۳ سال پیش‌بینی شده است، اما اطفال کمتر از این سن نیز می‌توانند موضوع تدابیر حمایتی، معاضدتی، نظارتی و تربیتی قرار گیرند. (موسوی بجنوردی و دیگران، ۱۳۸۸، سال سوم، شماره نهم، ص ۱۱۹؛ کاستلند، ژوسلین، ۱۳۸۸، ترجمه شهرام ابراهیمی، ص ۱۲۱)

حقوق کیفری ویژه اطفال و نوجوانان سن مسئولیت کیفری با سن بلوغ کیفری:

ایجاد حقوق کیفری ویژه اطفال و نوجوانان مستلزم تطبیق یعنی ۱۸ سال است. با این حال، هنگامی که اوضاع و احوال و شخصیت طفل بزهکار لزوم اتخاذ تدابیر نظارتی بر افراد زیر ۱۳ را توجیه نماید، این افراد نیز تحت حمایت قضائی قرار می‌گیرند. در نظام حقوقی فرانسه یکی از تصمیم‌های قضائی درباره افراد زیر ۱۸ سال، صدور حکم به تدابیر تربیتی از جمله اخطار، هشدار، آزادی تحت نظر و یا اقدام به جبران خسارت از بزه دیده در چهارچوب عدالت ترمیمی است که درباره افراد زیر ۱۰ نیز قابلیت اعمال دارد. (Urbas, Gregor, ۲۰۰۰، pp. ۶-۲)

ماده ۱۲۲-۸ قانون جزای فرانسه، کودکان زیر ۱۰ سال با ارتکاب جرم در برابر قاضی دادگاه اطفال حضور یافته و ملزم به رعایت تصمیمات قضایی [حمایتی، نظارتی، تربیتی] می‌باشند. از جمله دلایل امکان اعمال تدابیر نظارتی و حمایتی بر افراد فاقد مسئولیت کیفری در نظام حقوقی فرانسه، ترجیح و تغلیب رویکرد ناظر بر توجه به حالت خطرناک طفل فاقد مسئولیت کیفری بر رویکرد ناشی از توجه صرف به موضوع عدم مسئولیت کیفری طفل است. در واقع در اجرای هر گونه تصمیم قضائی اصلاحی و نظارتی، بایستی به حالت خطرناک طفل توجه نمود، نه صرف عدم مسئولیت کیفری اطفال زیر سن مسئولیت کیفری. (همان منبع)

این رویکرد در قانون عمومی ۱۳۰۴ مورد توجه قرار گرفته بود. ماده ۳۴ این قانون مقرر می‌داشت: در امور جزایی، هر طفلی که ۱۲ سال تمام نداشته باشد، حکم غیر ممیز را دارد. در صورتی که اطفال غیر ممیز غیر بالغ مرتکب جرمی شوند، باید به اولیاء خود تسلیم گردند، با التزام به تأدیب و تربیت و مواظبت در حسن اخلاق آن‌ها. مطابق این ماده، علی‌رغم تعیین سن ۱۲ سال به عنوان سن تمییز، تسلیم به خانواده با اخذ تعهد به تأدیب و تربیت و مواظبت در حسن اخلاق طفل زیر ۱۲ سال در صورت ارتکاب جرم پیش‌بینی شده بود. در واقع فقدان مسئولیت افراد زیر سن شروع مسئولیت کیفری از نظر نظام حقوقی فرانسه و سابقه حقوق کیفری ایران، دلیل بر عدم پذیرش واکنش اجتماعی حمایتی و نظارتی علیه کودکی که مرتکب جرمی نشده، نبوده و لذا سهل‌انگاری در قبال رفتارهای ضد اجتماعی و خطرناک این افراد که در برخی موارد تکرار رفتار مجرمانه را در پی دارد، جایز تلقی نمی‌شد. (تدین، ۱۳۸۸، چ ۱، ص ۲۲۲-۱۲۱)

مراجع خاص ویژه رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان:

هرچند ممکن است این امر به ذهن متبادر شود که از یک‌سو، تشکیل مراجع رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان بزهکار مخالف با اصل تساوی افراد در برابر قانون باشد و از سوی دیگر، این که اطفال مبری از مسئولیت کیفری هستند، اما این بدان معنا نیست که نتوان هیچ واکنش اجتماعی را در قبال رفتار مجرمانه ارتكابی از سوی این اشخاص تعیین و اعمال کرد، بلکه آنچه باید به آن توجه داشت این است که در رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان بزهکار باید یک نظام دادرسی با رویکرد افتراقی در جهت اصلاح، حمایت و بازاجتماعی کردن آنان حاکم باشد که این امر یعنی ایجاد و برقراری یک نظام دادرسی با رویکرد افتراقی در جهت حفظ منافع و مصالح این اشخاص است.

به همین دلیل یکی از مؤلفه‌های دادرسی اطفال و نوجوانان، ایجاد تشکیلات ویژه از جمله دادگاه اختصاصی برای رسیدگی به جرایم این افراد است که در اسناد بین‌المللی و حقوق داخلی کشورها بر ایجاد آن تصریح شده است. (طهماسبی، ۱۳۹۶، ج ۳، چ ۱، ص ۹۸-۹۹)

در اسناد بین‌المللی از جمله بند ۳ ماده ۴۰ کنوانسیون حقوق کودک بر این امر تأکید و بیان گردیده است که کشورهای عضو در جهت افزایش وضع قوانین، مقررات وضع قوانین، مقررات، مقامات و مؤسساتی که خصوصاً مربوط به کودکان متهم یا مجرم به نقض قانون کیفری تلاش خواهند کرد. هم‌چنین، به موجب بند «د» ماده ۱۴ راهنمای عمل درباره کودکان در نظام عدالت کیفری «رهنمودهای وین» مقرر شده است: دولت باید دادگاه نوجوانان با صلاحیت اولیه درباره نوجوانان مرتکب اعمال جزایی ایجاد نموده و آیین دادرسی خاصی تدوین نماید که نیازهای کودکان در آن لحاظ گردد. (Morris, Allison, Institut, & Maxwell, Gabrielle ۱۹۹۸, p. ۱۲. ۴. Urbas, Gregor, the age of criminal responsibility, Australian

دادسرای ویژه نوجوانان:

ماده ۲۸۵ قانون آیین دادرسی کیفری، مقرر می‌دارد: «در معیت دادگاه اطفال و نوجوانان و در محل آن، شعبه‌ای از دادسرای عمومی و انقلاب با عنوان دادسرای ویژه نوجوانان به سرپرستی یکی از معاونان دادستان و با حضور یک یا چند بازپرس، تشکیل می‌شود. تحقیقات مقدماتی جرائم افراد پانزده تا هجده سال به جز جرائم موضوع مواد (۳۰۶ و ۳۴۰) این قانون که به‌طور مستقیم از سوی دادگاه صورت می‌گیرد، در این دادسرا به عمل می‌آید.» (فلاح؛ حاجی‌تبار؛ جانی، ۱۴۰۰، ص ۱۴۲)

تبصره ۱ ماده ۲۸۵ مقرر می‌دارد: «تحقیقات مقدماتی جرایم افراد زیر ۱۵ سال به‌طور مستقیم در دادگاه اطفال و نوجوانان به عمل می‌آید و دادگاه مذکور کلیه وظایفی را که طبق قانون بر عهده ضابطان دادگستری و دادسرا است انجام می‌دهد.» از این مقرره چنین استنباط می‌شود که دادسرای ویژه نوجوانان، مرجعی ویژه، با تشکیلات و ساختار تخصصی محسوب می‌شود که برای انجام تحقیقات مقدماتی جرایم افراد ۱۵ تا ۱۸ سال، به جز جرایم موضوع مواد ۳۰۶ «جرایم منافی عفت»، ۳۴۰ «جرایم تعزیری درجه ۷ و ۸» و ۵۹۹ «جرم نظامی» اختصاص داده شده است. (فلاح؛ حاجی‌تبار؛ جانی، ۱۴۰۰، ص ۱۴۱)

قاعده کلی صلاحیت تحقیقات مقدماتی به جرایم اطفال و نوجوانان:

قاعده کلی از لحاظ صلاحیت رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان بزهکار اعم از تحقیقات مقدماتی و رسیدگی بدین ترتیب است:

الف: چنانچه شخص نابالغ باشد، انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه توسط دادگاه اطفال و نوجوانان انجام می‌گیرد، هرچند در خصوص مرجع صالح جهت انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه در جرایم موضوع ماده ۳۰۲ اختلاف نظر وجود دارد که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

ب: چنانچه شخص بالغ باشد، دو حالت متصور است: ۱- شخص مرتکب، بالغ بین ۱۵ تا ۱۸ سال باشد:

۱-۱- اگر مرتکب جرایم موضوع ماده ۳۰۲ گردد، انجام تحقیقات مقدماتی آن اگر جزء جرایم منافی عفت باشد در دادگاه کیفری یک ویژه نوجوانان و در سایر جرایم موضوع ماده ۳۰۲ در دادرسی ویژه نوجوانان و انجام محاکمه در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان به عمل می‌آید.

۲-۱- در غیر جرایم موضوع ماده ۳۰۲، اگر جزء جرایم منافی عفت و جرایم تعزیری در ۷ و ۸ باشد، دادگاه اطفال و نوجوانان مرجع صالح جهت انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه می‌باشد و در غیر جرایم اخیرالذکر، انجام تحقیقات مقدماتی آن‌ها در دادرسی ویژه نوجوانان و محاکمه در دادگاه اطفال صورت می‌گیرد. (فلاح؛ حاجی‌تبار؛ جانی، ۱۴۰۰، ص ۱۴۱)

ج: شخص مرتکب بالغ زیر ۱۵ سال باشد، مثلاً دختر ۱۴ ساله:

۱-۲- اگر مرتکب جرایم غیر از موضوع ماده ۳۰۲ گردد دادگاه اطفال و نوجوانان مرجع صالح جهت انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه می‌باشد.

۲-۲- اگر مرتکب جرایم موضوع ماده ۳۰۲ گردد، در این صورت انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان صورت می‌گیرد، هر چند در خصوص مرجع صالح جهت انجام تحقیقات مقدماتی در جرایم موضوع ماده ۳۰۲ که قابلیت طرح مستقیم در دادگاه کیفری یک را ندارد (به غیر از جرایم منافی عفت که به طور مستقیم در دادگاه کیفری یک مطرح می‌گردد) اختلاف نظر وجود دارد، که برخی آن را در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه نوجوانان و برخی آن را در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان می‌دانند. (خالقی، ۱۳۹۹، چ ۱۶، ص ۳۹۱)

قوانین ماهوی و شکلی کیفری اطفال فرانسه:

نگاهی اجمالی به سابقه قوانین حمایتی از اطفال بزهکار در فرانسه:

در فرانسه که مهد آزادی بیان محسوب می‌شود، فلاسفه و دانشمندان همواره در جلب و پرورش افکار عمومی در مورد اطفال بزهکار نقش مؤثری داشتند. طبق قانون ۱۲ ژوئن ۱۷۲۲ اطفال کمتر از ۱۴ سال در صورت محکومیت به دارالتأدیب نگهداری می‌شوند.

در قانون جزایی انقلابی فرانسه که با الهام از عقاید بکاربا تدوین شده، سن کیفری ۱۶ سال تعیین و عدم قوه تمیز و یا قوه تمیز در تعیین نوع مجازات مؤثر بود.

مجازات اعدام در مورد اطفال کمتر از ۱۶ سال که بدون قوه تمیز مرتکب جنایتی می‌شوند، اجرای نمی‌شود. مجازات این اطفال ۲۰ سال حبس در دارالتأدیب بود.

در قانون ۱۸۱۰ مشهور به کد ناپلئون، اطفال کمتر از ۷ سال غیر مسئول به کیفر، از ۷ تا ۱۶ سال با توجه به قوه تمیز یا عدم قوه تمیز تعیین گردید. (فلاح؛ حاجی تبار؛ جانی، ۱۴۰۰، ص ۱۴۱)

در فرانسه اگر طفل مرتکب جنحه یا جنایت شود، اقامه و تعقیب دعوی از وظایف دادستان حوزه قضایی دادگاه اطفال است. در این کشور، مأمورین پلیس مکلفند به محض اطلاع از وقوع جرمی که طفل یا نوجوان کمتر از ۱۸ سال مرتکب شده است، مراتب را فوراً حتی با تلفن یا فکس به اطلاع دادستان یا قاضی اطفال همان محل رسانده و برای شروع تحقیقات مقدماتی و در صورت لزوم برای بازداشت متهم دستورات لازم را کسب نمایند. (۶- ۲، pp. ۲۰۰۰, Gregor, Urbas - French legal system, Juvenile delinquents, ۲۰۰۹, p. ۱۴)

از نظر صلاحیت رسیدگی، سلسله مراتب قضایی با دادگاه اطفال تابعی از شدت جرایم و درجه خطرناکی آن است، دادستان در صورت موافقت با نظریه بازپرس، با تنظیم کیفرخواست پرونده را جهت صدور حکم به مقالات صلاحیت‌دار به ترتیب زیر ارسال می‌گردد:

۱- جرم خلاف تا درجه ۵ به دادگاه پلیس- جرم خلاف درجه ۵ به دادگاه اطفال یا قاضی اطفال در مسائل ساده و کم اهمیت در اتاق مشاوره که خود ریاست آن را بر عهده دارد، پرونده را رسیدگی و تصمیم مقتضی اتخاذ می‌کند، دادگاه اطفال به ریاست قاضی اطفال با حضور دو نفر دستیار که از قضات و افراد علاقمند به کودکان هستند، تشکیل می‌شود.

۲- جرم جنحه طفل ۱۳ تا ۱۸ سال به قاضی اطفال یا دادگاه اطفال.

۳- جرم جنایت طفل، اگر در موقع ارتکاب ۱۶ سال داشته باشد، به دادگاه اطفال کمتر از ۱۶ تا ۱۶ سال، اگر در موقع ارتکاب جرم جنایت داشته باشد. دادستان پرونده را به دادستان کل ارسال می‌دارد، دادستان پرونده را به هیئت تشخیص ارجاع می‌نماید، شعبه خاص تشخیص اتهام اطفال، چنانچه وقوع جنایت را محرز بداند، پرونده را جهت تأیید و یا صدور قرار بازداشت، به دادستان کل اعاده می‌دهد.

دادستان کل، پرونده را جهت دادرسی به دادگاه جنایی اطفال می‌فرستد، این دادگاه مرکب از سه قاضی حرفه‌ای و نه عضو هیئت منصفه می‌باشد، نه تن اخیر به قید قرعه از میان شهروندان محل انتخاب می‌شوند. (موسوی بجنوردی؛ جعفری دولابی، ۱۳۸۸، ص ۱۲۰)

قوانین کیفری فرانسه در حمایت از اطفال بزهکار:

قانون ۱۹۴۵ میلادی برای نخستین بار نظام حقوقی ناظر به اطفال بزهکار را از نظام حقوقی بزرگسالان تفکیک کرد. قانون جزای جدید فرانسه که در مارس ۱۹۹۲ به تصویب رسید و جای قانون جزای ۱۸۱۰ را گرفت، به مقوله اطفال نپرداخت، لذا کماکان

در فرانسه همان متن ۱۹۴۵ لازم الاتباع است. سه دسته: ۱- زیر ۷ سال، ۲- از ۷ تا ۱۳ سال، ۳- از ۱۳ تا ۱۸ سال
بنابراین قرائت قاضی و رویه قضایی از قانون ۱۹۴۵ همان قرائت قانون گذار نیست، لذا بین سیاست تقنینی و سیاست
قضایی تفاوت وجود دارد. (موسوی بجنوردی؛ جعفری دولایی، ۱۳۸۸، ص ۱۲۰)

سنین ۱۳ تا ۱۸ سال، مشمول اماره ساده عدم مسئولیت، نه مسئولیت مطلق - به تسلیم طفل به والدینش و یا اقدام
تربیتی، اخطار به طفل، تسلیم به فرد مورد اعتماد و یا اعزام طفل به یک نهاد تخصصی مثل کانون اصلاح و تربیت می‌باشد.
(موسوی بجنوردی؛ جعفری دولایی، ۱۳۸۸، ص ۱۲۰)

الگوها و اصول دادرسی منصفانه در دادرسی اطفال، بدین مفهوم است که در جلسات دادرسی اطفال و نوجوانان،
می‌بایست یک سری الگوها و اصولی رعایت گردیده و در دادرسی آنان اجرایی شود. این الگوها در کشورهای گوناگون
مختلف‌اند، در حقوق کیفری ایران، الگویی که مد نظر قانون گذار است، تلفیقی از الگوهای قانون گرای و رفاه می‌باشد. در الگوی
قانون گرای به وضع قانون توجه گردیده است و در الگوی رفاه نیز به رفاه به حال طفل توجه می‌شود، اصولی همچون: اصل
قانونی بودن، تفهیم اتهام و... را می‌توان در ذیل الگوی قانون گرای و اصولی همچون حق داشتن وکیل و پرونده شخصیت را
در ذیل الگوی رفاه مورد مطالعه قرارداد در نهایت در حقوق ایران، الگوی مشارکتی به معنای حقیقی به خوبی تبیین نشده
و جایگاهی برای آن وجود ندارد. (هادی تبار، ۱۳۹۸)

تبیین جایگاه الگوهای حاکم در حقوق کیفری نوین ایران:

مهم‌ترین الگوهای حاکم بر دادرسی اطفال و نوجوانان را می‌توان در خصوص مواد مختلفی از قوانین کیفری نوین ایران مورد
مطالعه قرار داد، برای مثال؛ قانونمند بودن دادرسی اطفال و تفهیم اتهام را می‌توان در خصوص الگوی قانون گرای مورد
مطالعه قرار داد. بررسی این الگوها از اهمیت اساسی برخوردار خواهد بود. این الگوها عبارتند از:
الف: رفاه ب: قانون گرای ج: مشارکتی.

اصل انتخاب وکیل تسخیری

یکی از اصول دادرسی منصفانه را می‌توان مورد مطالعه قرار داد، اصل انتخاب وکیل تسخیری می‌باشد. می‌توان
پس از اصل براءت، حق داشتن وکیل را برای اطفال، یکی از ضروری‌ترین اصول دادرسی منصفانه نام برد. اکنون در
سیستم‌های دادرسی کیفری، مقام قضایی مکلف است به متهم اعلام کند که حق دارد وکیلی را همراه خود داشته
باشد. (همان منبع)

در دادرسی کیفری ایران، چنین تکلیفی در مرحله تحقیقات مقدماتی اشاره شده است و در مرحله دادرسی هم برای جرایم خاص پیش‌بینی شده است. در عین حال، متهم مجاز است در هر دو مرحله وکیل انتخاب کند، هرچند در مرحله تحقیقات مقدماتی، محدودیت‌هایی وجود دارد. (زراعت، ۱۳۹۲، ص ۷۵)

اصل فوق را از مستندات قانونی همچون اصل ۳۵ قانون اساسی، ماده واحده قانون انتخاب وکیل توسط اصحاب دعوا مصوب ۱۳۷۰، ماده ۹ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، می‌توان استنباط نمود. با این حال، الگوی رفاه بر آن است تا با پیشنهاد انتخاب وکیل تسخیری به عنوان یکی از مصادیق و اصول الگوهای دادرسی منصفانه، رفاه حال طفل و نوجوان را تضمین نماید. (کلدوست جویباری، ۱۳۹۳، ص ۱۲۷-۱۲۶)

اصل تشکیل پرونده شخصیت:

تکمیل پرونده شخصیت، با کمک مددکاران اجتماعی، یکی از بارزترین تکالیف در الگوی رفاه می‌باشد. علی‌رغم عدم ارائه مفهوم پرونده شخصیت از سوی حقوق دانان، بایستی پرونده شخصیت را چنین تعریف نمود:

«پرونده شخصیت مجموعه اوراقی می‌باشد که در مرحله دادسرا برای متهم از سوی بازپرس پیشنهاد می‌شود و این اوراق مشمول نظر مددکار اجتماعی، پزشک و روان پزشک می‌باشد.» در راستای ارائه این تعریف، می‌توان به ماده ۲۰۳ قانون آئین دادرسی کیفری نیز رجوع نمود. یکی از اصول مسلم حقوق جزا، اصل تناسب جرم با مجازات است. در قانون جزا، در برخی از جرایم، قانون‌گذار حداقل و حداکثر مجازات قانونی را پیش‌بینی می‌کند و تعیین میزان مجازات‌ها را بر عهده شخص قاضی می‌گذارد. در ایران، این اختیار قاضی، تنها در تعیین مجازات‌های تعزیری پیش‌بینی شده است و از سویی، جهت تحقق اصل تناسب هم، قانون‌گذار معیارهای تخفیف یا تبدیل مجازات را پیش‌بینی می‌نماید که در بعضی از کشورها از جمله کشور فرانسه و برخی دیگر از کشورهای اروپایی اعمال تخفیف مجازات نسبت به متهم، اجباری و الزامی شده است. (کاشفی اسماعیل پور، ۱۳۷۹، ص ۴۱)

اطفال و نوجوانان، در هنگام تشکیل پرونده شخصیت به جهت دارا بودن وضعیت جسمانی ضعیف و حالات روحی شکننده و هم‌چنین سن کم، که معیارهای شخصیت زیستی و روانی یک فرد می‌باشند، نقش مؤثری دارند، در قانون مجازات اسلامی و هم در قانون آئین دادرسی کیفری، بدین امر توجه ویژه‌ای نموده است.

همان‌طور که اشاره شد، طفولیت، در برگیرنده دورانی است که از اوان خردسالی شروع و در زمانی که فرد، واجد شخصیت اجتماعی می‌شود و از لحاظ جسمی و روانی نضج می‌گیرد، پایان می‌یابد. قانون‌گذار در قانون آئین دادرسی کیفری به تشکیل پرونده شخصیت برای اطفال نیز صحنه نهاده است و در ماده ۲۸۶ بر ضرورت تشکیل پرونده شخصیت تأکید نموده است.

کودک ناسازگار، واژه‌ای است عام، زیرا از یک سو دربردارنده اصطلاحات رایج در حقوق جزا و جرم‌شناسی مانند: کودک بزهکار، منحرف، در خطر، دشواری‌هایی است، از سوی دیگر دربرگیرنده اصطلاحات سایر علوم مانند: روان‌شناسی، پزشکی و جامعه‌شناسی است.

ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی نیز مؤید این امر می‌باشد و در صدر ماده به «سن» اطفال و نوجوانان به عنوان یکی از شاخصه‌های تشکیل پرونده شخصیت اشاره نموده است. قانون‌گذار حتی در ماده ۹۰ قانون اخیرالذکر به وضعیت طفل یا نوجوان و رفتار وی در قانون اصلاح و تربیت، توجه ویژه‌ای نموده است و بیان داشته است: دادگاه می‌تواند با توجه به گزارش‌های رسیده از وضع طفل یا نوجوان و رفتار او در قانون اصلاح و تربیت... در مجازات او تخفیف دهد. با این اوصاف نقش پرونده شخصیت به چشم می‌خورد. (کی‌نیا، ۱۳۴۶، ج ۳، ص ۱۲۶ و ۱۴۶)

استثنائات صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان

هرچند به دلالت ماده ۳۰۴ قانون آیین دادرسی کیفری دادگاه اطفال و نوجوانان صلاحیت رسیدگی به کلیه جرایم ارتكابی از سوی اشخاص اطفال و نوجوانان را دارد. اما استثنائاتی نیز وجود دارد که عبارتند از:

۱- به جرایم نظامیان کمتر از ۱۸ سال تمام شمسی، که در صلاحیت سازمان قضایی است با رعایت مقررات مربوط به رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان در دادرسی و دادگاه‌های نظامی رسیدگی می‌گردد (ماده ۵۹۹ قانون آیین دادرسی کیفری) یعنی؛ در تعارض صلاحیت دادگاه‌های نظامی نسبت به دادگاه اطفال و نوجوانان در خصوص رسیدگی به جرایم ارتكابی توسط نظامیان کمتر از ۱۸ سال تمام شمسی، قانونگذار اولویت را به صلاحیت دادگاه‌های نظامی داده است. این اقدام قانونگذار را می‌توان این گونه توجیه کرد که بخشی از صلاحیت دادگاه نظامی یعنی جرایم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی به موجب قانون اساسی به صورت مطلق اعم از اینکه مرتکب نوجوان باشد یا بزرگسال به دادگاه نظامی محول شده است و قانون عادی نیز نمی‌تواند مغایر قانون اساسی حکمی وضع کند. (فلاح؛ حاجی‌تبار؛ جانی، ۱۴۰۰، ص ۱۴۱)

۲- به جرایم شخص روحانی که سن وی کمتر از ۱۸ سال تمام شمسی باشد، در دادگاه روحانیت بررسی می‌گردد.

۳- چنانچه سن متهم قبل از شروع به رسیدگی از ۱۸ سال تمام شمسی تمام تجاوز کند، هرچند شخص در زمان ارتكاب جرم زیر ۱۸ سال بوده باشد، در این صورت رسیدگی به اتهام وی حسب مورد در دادگاه کیفری صالح صورت می‌گیرد. (تبصره ۲ ماده ۳۰۴ قانون آیین دادرسی کیفری)

۴- چنانچه یکی از جرایم ارتكابی متهم بالغ زیر ۱۸ سال در صلاحیت دادگاه کیفری یک باشد، به همه جرایم در دادگاه کیفری یک ویژه نوجوانان رسیدگی می‌گردد. (تبصره ۲ ماده ۳۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری)

۵- به دلالت ماده ۳۱۵ قانون آیین دادرسی کیفری، جرایم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک و هم‌چنین دادگاه انقلاب، در مواردی که با تعدد قاضی رسیدگی می‌گردد، اگر توسط افراد بالغ زیر ۱۸ سال تمام شمسی ارتکاب یابد، در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی می‌شود. (همان منبع)

نتیجه گیری:

کودک بزهکار به دلیل انعطاف پذیری که دارد، بسیار آسان‌تر و سریع‌تر از افراد بزرگسال می‌تواند مورد اصلاح قرار گیرد. در نتیجه به نظام کیفری متفاوت از آنچه در مورد بزرگسالان اعمال می‌شود، احتیاج دارد.

گرایش بسیاری از نظام‌های حقوقی و بین‌المللی به پذیرش مسئولیت کیفری تدریجی و بینابینی، موجبات تأثیرپذیری سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال اطفال و نوجوانان بزهکار را فراهم نموده و قانون‌گذاران داخلی را به سوی اتخاذ یک رویکرد افتراقی در زمینه مسئولیت کیفری و پاسخ دهی به بزهکاران اطفال و نوجوانان سوق داده است. یکی از تغییرات شایان توجه در باب مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان در قانون ۱۳۹۲ از بین بردن تفاوت حداقل سن مسئولیت کیفری بین دختران و پسران و قرار دادن سن بلوغ کیفری در جرائم تعزیری در سطح ۱۸ سال است که باعث تدریجی شدن مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان گردیده و همسویی مطلوبی بین مقررات این قانون و معیارهای بین‌المللی در حوزه جرایم تعزیری کودکان و نوجوانان به وجود آورده است.

احراز قوه تمیز طفل در هنگام ارتکاب جرم وجود نظام مسئولیت کیفری تدریجی، نقش مؤثری به تحقق عدالت نظام کیفری دارد، لازم است به شیوه‌های اصلاحی و تربیتی بیش از پیش توجه شود.

از جمله شیوه‌های اصلاحی: کاربرد اشتغال به کارهای عام المنفعه، مثل درختکاری، سازش با مجنی‌علیه و عذرخواهی از او، از جانب طفل بزهکار و یاری رساندن به مجنی‌علیه، عادت طفل به زندگی عادی اجتماعی در مرکز یا مؤسسه‌ای خاص، سپردن به افراد با روش حمایتی نام برد.

لزوم واکنش اجتماعی مناسب در قبال اطفال و نوجوانان بزهکار اقتضا می‌نماید که احکام محاکم در خصوص این دسته از افراد با بررسی و تعمق کافی و لازم صادر گردیده و قاضی صادر کننده رأی، کلیه تلاش و جهد خویش را برای درک عواملی که موجب ارتکاب بزه از ناحیه طفل معارض قانون گردیده، به خرج دهد. به عبارتی؛ قاضی دادگاه باید از سایر متخصصین، همچون مددکاران اجتماعی، جرم‌شناسان و جامعه‌شناسان در جهت کشف علت ارتکاب جرم بهره گیرد و با علت‌شناسی ارتکاب بزه، به گونه‌ای مبادرت به صدور حکم نماید که بهترین نتیجه از حکم صادره حاصل گردد.

به‌طور کلی؛ مراجع خاص کیفری اطفال و نوجوانان جهت انجام تحقیقات مقدماتی عبارتند از:

قاعده کلی از لحاظ صلاحیت رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان بزهکار اعم از تحقیقات مقدماتی و رسیدگی بدین ترتیب است:

الف: چنانچه شخص نابالغ باشد، انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه توسط دادگاه اطفال و نوجوانان انجام می‌گیرد، هرچند در خصوص مرجع صالح جهت انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه در جرایم موضوع ماده ۳۰۲ اختلاف نظر وجود دارد.

ب: چنانچه شخص بالغ باشد، دو حالت متصور است: ۱- شخص مرتکب بالغ بین ۱۵ تا ۱۸ سال باشد:

۱-۱- اگر مرتکب جرایم موضوع ماده ۳۰۲ گردد، انجام تحقیقات مقدماتی آن اگر جزء جرایم منافی عفت باشد در دادگاه کیفری یک ویژه نوجوانان و در سایر جرایم موضوع ماده ۳۰۲ در دادسرای ویژه نوجوانان و انجام محاکمه در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان به عمل می‌آید.

۲-۱- در غیر جرایم موضوع ماده ۳۰۲، اگر جزء جرایم منافی عفت و جرایم تعزیری در ماده ۷ و ۸ باشد، دادگاه اطفال و نوجوانان مرجع صالح جهت انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه می‌باشد و در غیر جرایم اخیرالذکر انجام تحقیقات مقدماتی آن‌ها در دادسرای ویژه نوجوانان و محاکمه در دادگاه اطفال صورت می‌گیرد.

ج: شخص مرتکب بالغ زیر ۱۵ سال باشد، مثلاً دختر ۱۴ ساله:

۱-۲- اگر مرتکب جرایم غیر از موضوع ماده ۳۰۲ گردد، دادگاه اطفال و نوجوانان مرجع صالح جهت انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه می‌باشد.

۲-۲- اگر مرتکب جرایم موضوع ماده ۳۰۲ گردد، در این صورت انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان صورت می‌گیرد، هرچند در خصوص مرجع صالح جهت انجام تحقیقات مقدماتی در جرایم موضوع ماده ۳۰۲ که قابلیت طرح مستقیم در دادگاه کیفری یک را ندارد (به غیر از جرایم منافی عفت که به طور مستقیم در دادگاه کیفری یک مطرح می‌گردد) اختلاف نظر وجود دارد که برخی آن را در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه نوجوانان و برخی آن را در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان می‌دانند.

در فرانسه اگر طفل مرتکب جنحه یا جنایت شود، اقامه و تعقیب دعوی از وظایف دادستان حوزه قضایی دادگاه اطفال است. در این کشور مأمورین پلیس مکلفند به محض اطلاع از وقوع جرمی که طفل یا نوجوان کمتر از ۱۸ سال مرتکب شده است، مراتب را فوراً حتی با تلفن یا فکس به اطلاع دادستان یا قاضی اطفال همان محل رسانده و برای شروع تحقیقات مقدماتی و در صورت لزوم برای بازداشت متهم دستورات لازم را کسب نمایند.

از نظر صلاحیت رسیدگی سلسله مراتب قضایی با دادگاه اطفال تابعی از شدت جرایم و درجه خطرناکی آن است، دادستان در صورت موافقت با نظریه بازپرس، با تنظیم کیفرخواست پرونده را جهت صدور حکم به مقالات صلاحیت‌دار به ترتیب زیر ارسال می‌گردد.

منابع و مآخذ:

منابع فارسی:

- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۹۳)، حقوق جزای عمومی، جلد دوم، نشر میزان، تهران، چاپ سی و دوم.
- اسماعیل هادی تبار (۱۳۹۸)، الگوهای حاکم بر دادرسی اطفال و نوجوانان در حقوق کیفری نوین ایران.
- امین فلاح، حسن تبار، قیروز جانی (۱۴۰۰)، مراجع رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان با تأکید بر جرایم در صلاحیت دادگاه کیفری ۱.
- پاک سرشت، فاطمه (۱۳۹۹)، دادرسی و دادگاه در پیشگیری از جرایم اطفال و نوجوانان.
- تدین، عباس، سن مسئولیت کیفری اطفال و واکنش های اجتماعی در برابر بزهکاری آنان در کشورهای اروپایی و ایران، در: مجموعه مقالات برگزیده همایش علمی و کاربردی پلیس و نظام عدالت برای کودکان و نوجوانان، معاونت آموزش، پلیس پیشگیری و معاونت حقوقی و امور مجلس ناجا.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۷۸)، ترمینولوژی حقوق، چاپ دهم، تهران: کتابخانه گنج دانش.
- خالقی، علی (۱۳۹۹)، نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری، چاپ شانزدهم، انتشارات شهر دانش.
- زراعت، عباس (۱۳۹۲)، اصول دادرسی کیفری ایران، تهران، مجد.
- شفیعی، محمد سعید (۱۳۹۷)، بررسی انتقادی مراحل تدرج مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان در جرایم تعزیری «با نگاهی بر نظام حقوقی فرانسه»، شماره
- صفایی، سید حسن؛ قاسم زاده، سید مرتضی (۱۳۸۱)، حقوق مدنی (اشخاص و مجبورین)، چاپ هفتم، تهران: سمت.
- طهماسبی، جواد (۱۳۹۶)، آیین دادرسی کیفری، جلد سوم، چاپ اول، تهران: نشر میزان.
- عمید، حسن (۱۳۷۸)، فرهنگ عمید، سه جلدی، چاپ ششم، تهران: چاپخانه سپهر.
- کاستلند، ژوسلین (۱۳۸۸)، مسئولیت کیفری اطفال در فرانسه، در: مجموعه مقالات همایش حقوق اطفال، ترجمه شهرام ابراهیمی، انتشارات سنا، تهران.
- کاشفی اسماعیل پور، حسن (۱۳۷۹)، بررسی وضعیت کودکان در مشهد، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- کی نیا، مهدی (۱۳۴۶)، علوم جنایی، انتشارات دانشگاه تهران، جلد سوم.
- گلدوست جویباری، رجب (۱۳۹۳)، آیین دادرسی کیفری، تهران، انتشارات جنگل.
- لازرژ، کریستین (۱۳۸۲)، درآمدی به سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ اول، تهران: نشر میزان.

- معاونت آموزش، پلیس پیشگیری و معاونت حقوقی و امور مجلس ناجا، تهران، چاپ اول، انتشارات سنا، تهران: سال ۱۳۸۸
- معاونت حقوقی قوه قضائیه، گزیده اسناد بین‌المللی حقوق کودک، ترجمه وحید هدایتی، انتشارات خرسندی، چاپ اول، ۱۳۹۴.
- معین، محمد (۱۳۸۶)، لغت نامه، جلد سوم، چاپ دوم، تهران: انتشارات زرین.
- منصور، جهانگیر (۱۴۰۰)، قانون مجازات اسلامی، به روز رسانی: حسین زارعی.
- موسوی بجنوردی، محمد و دیگران، مقایسه حقوق کیفری اطفال ایران و فرانسه با کنوانسیون حقوق کودک، نامه الهیات، سال سوم، شماره نهم، ۱۳۸۸.
- موسوی خمینی، سید روح الله (۱۳۸۳)، تحریر الوسیله، ترجمه: علی اسلامی، جلد سوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- موسوی بجنوردی، سید محمد؛ جعفری دولایی، منا (۱۳۹۱)، مقایسه کیفری اطفال ایران و فرانسه با کنوانسیون حقوق کودک.
- میر سعیدی، منصور (۱۳۸۶)، مسؤلیت کیفری (قلمرو و ارکان) جلد اول، چاپ دوم، تهران: نشر میزان.
- نیاز پور، امیر حسن (۱۳۹۱)، گفتمان پیمان حقوق کودک در زمینه پیشگیری از بزهکاری، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال سوم، شماره دوم.
- هادی تبار، اسماعیل (۱۳۹۸)، الگوهای حاکم بر دادرسی اطفال و نوجوانان در حقوق کیفری نوین ایران، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضائی، دوره: ۲۴، شماره: ۸۵.

منابع انگلیسی

- Cipriani, Don, Children is Rights and the Minimum Age of Criminal Responsibility: A Global Perspective, Ash gate Publishing Limited, London, ۲۰۰۹
- French legal system, Juvenile delinquents, Ministry of Justice, ۲۰۱۲ ,
- French legal system, Juvenile delinquents, Ministry of Justice-۲۰۰۹
- Morris, Allison &Maxwell, Gabrielle, Restorative Justice in New Zealand: Family Group onferences as a Case Study, Western Criminology Review, ۱۹۹۸
- Urbas, Gregor, the age of criminal responsibility, Australian Institut-۲۰۱۰
- Urbas, Gregor, the age of criminal responsibility, Australian Institute Of Criminology, ۲۰۰۰.

Proceedings of children and adolescents in the preliminary stage in Iran with a look at the French law

Abstract

The Criminal Procedure Law approved in ۲۰۱۳ with subsequent amendments and additions, apart from the crimes under the jurisdiction of the judicial organization of the armed forces, the preliminary investigations of crimes of persons under ۱۵ years of age are under the jurisdiction of the Juvenile Court and the preliminary investigations of crimes of persons aged ۱۵ to ۱۸ Shamsi, except for the crimes against chastity and the ۳rd and ۴th degrees of taziri crimes, he has considered them in the jurisdiction of a branch of the general and revolution prosecutor's office of the city under the title of the special juvenile prosecutor's office. However, due to the implication of Article ۳۱۵ of this law, the crimes under the jurisdiction of the first criminal court, as well as the revolution in cases that are handled by multiple judges, If it is committed by adults under the age of ۱۸, it will be dealt with in a special criminal court dealing with juvenile crimes. However, this law is ambiguous from the point of view of competent authorities to conduct preliminary investigations and trials regarding the crimes under Article ۳۰۲ committed by minors and adults under ۱۵ years of age, who in this article based on the legal standards and general principles of criminal law came to the conclusion that In the case of people under fifteen years of age, if the person is a minor, the preliminary investigation and trial for public crimes or revolution under Article ۳۰۲ of this law will be conducted by the Children and Juvenile Court, but if the person is a child under fifteen years of age, the preliminary investigation will be conducted. It is examined directly in the children's court.

Key words: child, juvenile, crimes, preliminary investigation, prosecutor's office, cou